

STRÖMSTAD AKADEMIS FRIA SKRIFTSERIE

Hans Arén och Ulla Herlitz

Kosters framtid problembeskrivning och måformulering hör ihop

Nr 10, mars 2019

ISBN 978-91-86607-53-1

Strömstad akademis styrelse beslutade 24 juli 2013 att inrätta Strömstad Akademis Fria Skriftserie med följande riktlinjer:

Ledamöter i Strömstad akademi har rätt att utan granskning få manuskript publicerade elektroniskt i Strömstad akademis fria skriftserie. Det enda som gäller är att författaren ansvarar för innehållet och för att det inte strider mot svensk lag eller innehåller copyrightskyddat material. Manus skickas direkt till webansvarig.

Kosters framtid

problembeskrivning och målformulering hör ihop

Hans Arén och Ulla Herlitz

The Future of Koster Abstract

The Koster Islands have large resources and large problems.

Both positive and negative trends are discussed by stressing successful examples from other islands.

The central question is to increase the number of people that live on the islands all year around. The need for more affordable living and a sufficient number of children to keep the school running are essential. A school is central for young people to

locate to the islands and thus for the survival of the community.

An increased population is a backbone for improved transportation possibilities to Strömstad and beyond, but good communications are also an important factor for especially young people to move to or stay on the islands.

The islands are compared with other islands of similar size: Traena, Utö, Aranmore and Anholt regarding different factors.

Especially Traena is very interesting as it has turned around a negative trend with stress on local administration, voluntary work, rural identity and rural urbanization.

In summary the need for decentralization of decisions is thus stressed as well the need for a school and working possibilities on the islands.

Keywords: analysis, problems. solutions, voluntary work, decentralization

Innehåll

Introduktion	4
Vad kan Koster lära av Traena?	5
Lokal förvaltning och demokrati. Traena - egen kommun	5
Koster - utan egen lokal förvaltning	6
Dugnad som utvecklingsfaktor. Traena- med dugnad som kraft och glädje	6
Koster – med frivilligt arbete	7
”Rural identitet” – om att skapa mötesplatser för socialt liv	8
Traena en medveten förändring mot ”rural identitet”	8
Koster – ett samhälle utan centrum	9
Bostadsfrågan. Traena -ett innovativt tänkande	10
Koster – ett skriande behov	10
Skolfrågan. Traena - en lokal grundskola med alla klasser samt simhall	11
Koster- hot om nedläggning	11
Kultur som utvecklingsfaktor. Traena – en medveten satsning på kultur	12
Musikfestival	12
”Ta Træna med Storm”	13
Koster- många förutsättningar	13
Kulturminnesvård som utvecklingsstrategi	14
Slutord	14

Introduktion

Vår uppfattning är att Koster är ett samhälle med mycket stora och olika typer av resurser för att utvecklas på ett hållbart sätt: Naturresurser, ett mycket vackert kulturlandskap, människor med olika kunskaper, närhet till en stad med allt vad det innebär av service, arbetstillfällen, kommunikationer med omvärlden. Koster är också ett samhälle som har en lång historia där människor kultiverat natur till ett produktivt kulturlandskap, byggt upp hamnar, vägar, utvecklat ett rikt föreningsliv och, kanske framför allt, förnyat sina lokala försörjningsmöjligheter. Idag finns Kosternämnden som en demokratiskt vald nämnd att föra den bofasta befolkningens talan.

Mot denna bakgrund är Koster ett samhälle som har stora förutsättningar att utveckla ett hållbart samhälle. Detta är viktigt att ha i minne när samhället idag upplever kris med en minskning av den bofasta befolkningen genom brist på bostäder, en hög medelålder, otillräckliga kommunikationer med fastlandet och svårigheter att engagera människor för en förändring.

För att utvecklas till ett hållbart samhälle måste en rad med grundläggande problem lösas. Vi måste utveckla fler lokala försörjningstillfällen samtidigt som möjligheterna att använda Strömstads resurser för arbete, kultur, fritid, m.m. radikalt måste förbättras. Men helt grundläggande är *bristen på bostäder för dem vill bo kvar eller flytta till Koster*. Inte minst skulle vi kunna ta emot många av de flyktingfamiljer som tvingas fly från sina hemländer.

För bara ett halvt sekel sedan försörjde Koster ca 200 personer som yrkesfiskare. På somrarna blomstrade ett stort antal pensionat som gav arbetstillfällen för öns kvinnor. Lots- och tullstation fanns kvar under 1900-talets första hälft. Det fanns gott om barn och öns skola erbjöd hela den obligatoriska grundskoleundervisningen. 3 lärare bodde i kommunens lärarbostäder, idag sålda till privatpersoner.

Under senare delen av 1900-talet minskade möjligheten att försörja sig genom yrkesfiske. Många hushåll med fiske som huvudsaklig försörjningskälla flyttade till Strömstad när behovet av kompletterande försörjning genom jordbruk inte längre behövdes eller var lönsam. Den nya statliga jordbrukspolitiken hade försvårat all lokal avsättning av jordbruksprodukter. Massvis av helårsbostäder blev till salu och konverterades till fritidsbostäder, i ökad grad till välbeställda norska familjer, som p.g.a. boplikten på den attraktiva Sörlandskusten hindras att konvertera helårshus till fritidshus.

Idag lever vi som är kvar på Koster i följderna av denna utveckling. Allt färre får sin försörjning via yrkesfiske, pensionatsrörelsen har förändrats mot en mindre arbetskrävande verksamhet. Priserna på helårsbostäder, som blir till salu, har stigit våldsamt och gör det i praktiken omöjligt att se dessa som ett alternativ för unga hushåll som vill bo kvar eller hushåll som vill flytta hit som fastboende. *Detta hinder, bristen på bostäder nödvändiga för en positiv samhällsutveckling, har trots decennier av uppvakningar kommunen inte kunnat lösas.* Minskande antal barn i skolan har medfört att högstadie- och mellanstadierna i grundskolan dragits in och barnen pendlar till skolorna i Strömstad. I en nära framtid hotas även lågstadiundervisningen och förskolan – med mindre antalet barnfamiljer kan öka. Skolsituationen avskräcker barnfamiljer att flytta hit.

Så kan man skissera *den yttre ramen för Kosters utveckling* det senaste halvseket. Men det finns också *förbättringar*, varav förbindelserna med Strömstad är kanske den mest påtagliga: Även om de är otillräckliga för det behov som idag finns att vilja ta till vara stadens utbud av kultur, fritidsmöjligheter, etc. Koster har också byggt på *sitt varumärke* som en mycket attrak-

tiv destination för olika former för friluftsliv och turism. Inrättandet av Kosterhavets Nationalpark ingår i detta koncept av *Koster som en plats med mycket vacker och mot exploatering skyddad natur*. Men detta hjälper oss inte att få fler fastboende. Inte ens de ca 8 personer som fått heltids arbetsplatser på nationalparksförvaltningen har kunnat erbjudas ändamålsenliga bostäder. Heller inte på Kosters största, helårsbaserade arbetsplats, Koster Marin, är som förr majoriteten av de anställda helårsboende på Koster.

Vad kan Koster lära av Traena?

För att lösa de grundläggande problemen behöver Koster en konkret vision om en tänkbar, hållbar framtid. För inspiration till ett sådant arbete har vi studerat hur man gör på andra öar med liknande förutsättningar som Kosters: *Hur jobbar man lokalt på andra öar för att vända tillbakagång mot hållbar utveckling?*

På Kosternämndens och samhällsföreningens möte den 25 oktober visades en film om det norska ö-samhället Traena. Filmen var en videoupptagning från en föreläsning på Gerlesborgsskolan av utvecklingschefen på Traena, Moa Björnson. Där arbetar kommunen med problem liknande dem vi har på Koster. Utöver det filmen visade om Traena har vi varit på Traena och studerat olika lokala förhållanden med intresse för utvecklingen på Koster. Erfarenheterna från det arbetet kan användas som värdefull erfarenhet att inspireras av. I det följande redovisar vi olika lösningar man arbetat med på Traena och gör en jämförelse med Koster.

När det gäller skolan har vi utöver situationen på Traena också nämnt för Kosters relevanta lösningar på öarna Utö, Aranmore och Anholt.

Lokal förvaltning och demokrati Traena - egen kommun

På Traena bor ca 450 bofasta. En avgörande skillnad i förhållande till Koster är att Traena är egen kommun med en *lokal förvaltning*. Kommunen består av tre bebodda öar, varav Husöya hyser huvuddelen av befolkningen. Där finns all kommunal, kommersiell och social service. Till kommunen kommer man via buss och båt från Mo i Rana eller direkt med båt från Bodö. Trots stora avstånd och med de flesta drag av det vi i Sverige ser som periferi eller glesbygd, har kommunen en ganska stabil befolkning. Antal företag växer och turismen ökar. I år, 2018, utnämndes Traena till Norges mest innovativa kommun.

På kommunen har man byggt upp en gedigen kunskap om den offentlighet kommunen representerar. Utifrån ett omfattande planeringsunderlag, "*Kunnskapsgrunnlag*", finns en plan för samhällets utveckling mot hållbarhet, "*Kommuneplan Træna 2030*". Den beskriver hur alla de funktioner, för vilka kommunen har ansvar, skall genomföras. Utgångspunkten är en *god kunskap om invånarnas livsformer och behov av olika levnadsvillkor*.

Som egen kommun har Traena beslutsrätt i kommunens samtliga verksamhetsområden. Det innebär att man på kommunnivå har möjligheter att planera och genomföra de åtgärder som krävs för en *långsiktigt hållbar utveckling*. Detta gäller bostäder, skola, barn- och äldreomsorg, kommunikationer med fastlandet, vägar, stöd till företagsamhet, föreningsarbete, etc.

Koster - utan egen lokal förvaltning

Ett slående intrycket när man studerar Traenas olika materiella och kunskapsmässiga förutsättningar för utveckling, är att de är så mycket sämre än dem vi har på Koster. Den avgörande skillnaden är emellertid uppenbar: *Vi är dåliga att ta hand om dem.*

Den mest grundläggande orsaken till detta, som vi ser det, är att Koster saknar en lokal förvaltning med uppdrag att planera och genomföra det som är kommunens ansvar på Koster. Men vi har, som ett resultat av vår lokalekonomisk analys, LEA, skapat ett lokal utvecklingsbolag, *"Kosters Framtid"*. Det skall ta vara på lokala idéer om utveckling och genomföra dem. Tidigare bildade vi ett ideellt fastighetsaktiebolag, KIFAB, som byggde Västrabo. KIFAB vill emellertid inte åta sig fler uppdrag.

Skillnaden mellan den kunskap Strömstads kommun har om Koster jämfört med den kommunen har om Traena, framkommer i det planeringsunderlag Strömstad tagit fram som underlag för den senaste FÖP Kosteröarna. Strömstads kommun vet rätt lite om såväl de problem vi har som vår utvecklingspotential för tillväxt och hållbarhet. Trots två ambitiösa vattenutredningar som visar att här finns dricksvatten av god kvalitet och i tillräcklig mängd, fortsätter kommunen hindra all nybyggnation! Mer att betrakta som ett undantag har man i samband med LEA gett det kommunala bostadsaktiebolaget klartecken att bygga 10 stycken lägenheter om 1 rum och kök.

Sedan öarna inkorporerats med Strömstads kommun har utvecklingen mer kännetecknats av tillbakagång än av en positiv utveckling. Till dels handlar detta om den kraftiga nedgången i yrkesfisket. Men på öarna har funnits ett starkt engagemang för utveckling. Det har utgått från lokala initiativ. Många bra initiativ har kunnat förverkligas men då med stöd från EU, staten, regionen eller kommunen. Men i den strategiskt viktigaste frågan, bristen på bostäder, har kommunen svikit. Trots att bostadsbehovet dokumenterats ett flertal gånger i den fördjupade översiktsplaneringen för Koster, har det behov av bostäder som behövts, aldrig lett till någon åtgärd från kommunen.

Kosters möjligheter för en långsiktigt hållbar utveckling skulle enligt vår mening, *radikalt* kunna förändras till det bättre om det fanns en lokal förvaltning liknande den på Traena. Vi tror att om den demokratiskt valda *Kosternämnden fick kommunens uppdrag* att planera och genomföra den politik som är kommunens ansvarsområden på Koster - bostäder, skola, all omsorgsverksamhet, kommunikationerna med fastlandet, näringslivsutveckling, etc. - skulle förutsättningarna för en hållbar utveckling *radikalt förbättras*.

I idéskriften *"Den första samhällsnivån"*/ Ulla Herlitz och Hans Arén, 2017 (även FAS 9 2019 Strömstad Akademi) beskrivs med exempel från svenska förhållanden, hur en sådan utveckling är möjlig att genomföra.

Med Kosternämnden samt det nya utvecklingsbolaget, *"Kosters Framtid"*, har vi de mest centrala delarna för att ta ansvar för en decentralisering av kommunens förvaltningsansvar och utvecklingsarbete på Koster. Härmed menar vi skulle nya möjligheter skapas för en positiv och hållbar utveckling.

Dugnad som utvecklingsfaktor Traena– med dugnad som kraft och glädje

En av många avgörande faktorer för Traenas och andra små lokalsamhälles utveckling i Norge, kan sammanfattas i begreppet *dugnad*. Den ses som en mycket typisk norsk förete-

else och innebär att man går samman för att utan ersättning genomföra något som inte kan lösas på annat sätt. Bl.a. har den stora bastun på Traena med vidhängande lokaler för samkväm, tillkommit på det sättet. Vi har inte ett svenskt ord som översätter dugnad exakt, men frivilligt arbete, eller ideell insats är närmast. På finska finns ordet talko.

Dugnad har på många sätt varit och är betydelsefull för Traenas utveckling. De stora festivalerna förutsätter att folk ställer upp och hjälper till – utan ekonomisk ersättning. Öborna hjälper mer än gärna till med allt arbetet i förberedelserna, i genomförandet och efterarbetet. Det innebär, utöver att många verksamheter annars inte skulle vara möjliga att genomföra, att *människor kommer tillsammans*. Dugnad har därför en viktig *social funktion* för en positiv hemkänsla hos Traenas bofasta.

Koster – med frivilligt arbete

På Koster finns liksom på många av landsbygdens och skärgårdens samhällen, en lång tradition av frivilligt arbete. Efterhand som dessa små samhällen inkorporerats i större kommer växer inställning att det som man förr kunde göra gratis skall ersättas med pengar eller övertagas av kommunen. Kanske lever traditionen av frivilligt arbete mest kvar i samhällen och på öar med starka, frireligiösa församlingarna: Donsö, Klädesholmen, Dyrön och Åstol är exempel på detta. Också Gnosjö.

Men ”dugnad” har i en svensk variant också varit en stark utvecklingsfaktor på Koster. Man har gått samman och utan ekonomisk ersättning planerat vägar, stickat ihop pengar till gatubelysning, planerat och genomfört sex stora hamnprojekt, KSK-huset, Fiskargården, ”Sibirien”, rekonstruktionen av fyrplatsen på Nordkoster. Man har också tagit fram underlag för kommunens fördjupade översiktsplanering, tagit initiativ till det samarbete som ledde till etableringen av nationalparken, planeringen av ”Kosterlänken”, hela genomförandet av äldre/seniorboendet Västrabo. Varje onsdagskväll arbetar en grupp inom hembygdsföreningen med den viktiga uppgiften att dokumentera Kosteröarnas historia.

Det är ingen liten insats. En viktig faktor för detta arbete har varit att man trivts i varandras sällskap, ordnat med kaffe och tilltugg till mötena, ansträngt sig för att göra sammankomsterna trevliga.

I ett sådant perspektiv verkar allt möjligt. Men idag ställer sig många tveksamma till att utan ersättning ställa upp med arbetsinsatser som rör samhällets utveckling eller konkreta insatser för att bygga upp eller underhålla gemensamma faciliteter. Frågan idag är *hur* man kan mobilisera kring åtgärder som kan utveckla Koster, på kort och på lång sikt, utan att deltagarna i sådana projekt skall ha betalt? För det är ingen brist på arbetsuppgifter. Vad vi behöver uppfinna är en form där ”det formella” dvs. den del av det politiska organisationen i samhället som berör Koster, kan arbeta tillsammans med olika lokala frivillighetsgrupper. De formella institutionerna i samhället har både resurser och är integrerade i organisationer där man kan fatta beslut, två egenskaper det frivilliga arbetet måste kunna relateras till för att långsiktigt kännas meningsfullt.

Vi skulle kunna skapa:

- en grupp som tog sig an *bostadsfrågan* dvs. var och hur vi skall genomföra uppförandet av minst 150 nya hyreslägenheter.
- en grupp som arbetar med problematiken att *bilda ett centrum*, att skapa möjligheter för en *”rural urbanisering”*.
- ett kooperativ av öns företagare som tar fram ett program och en plan för hur vi kan bli ett *”helårsöppet Koster”* där besökare alltid kan finna en bostad, var man alltid kan få frukost, lunch och middag, alltid få hjälp med guidning eller komma ut i skärgården.
- ta vara på det faktum att vi bor i ett av *världens rikaste ostronområden*

- utveckla möjligheterna *att kunna få fisk och skaldjur året runt*, på restaurangerna, i någon av hamnarna. Närvaron av havet och dess olika råvaror måste ingå som en del i vardagskulturen, vilket den inte gör idag.
- utveckla odling och hantering av *alger*
- ett *lokalt slakter* i kombination med lokala betesdjur, höns
- en *hållbar produktion av grönsaker*, jordgubbar, m.m.
- genomföra speciella, *kvalitativa festivaler*. T.ex. en naturfilmfestival .
- ta tag i de idéer som funnits kring en *skulpturpark*
- ge den återuppståndna *kammarmusikfestivalen allt det stöd den behöver*,
- ta vara på alla de fantastiska möjligheter *Ursholmen* kan ge oss själva och för besöksnäringens utveckling
- ta fram bra villkor för en taxirörelse
- och så vidare

”Rural identitet”

–om att skapa mötesplatser för socialt liv

Det här avsnittet belyser ett mycket centralt problem: *Hushållens preferenser vid val av bostadsort.*

Traena en medveten förändring mot ”rural identitet”

Landsbygd och skärgård uppfattas idag oftast som platser utan urbana kvalitéer som *mångfald, rumslig närhet mellan offentliga byggnader, utbudet av mötesplatser, etc.* Det innebär att många hushåll utesluter möjligheten att välja dem som hemort. Idealbilden av att bo i en urban miljö - med dess utbud av service, kultur, fritidsaktiviteter, mötesplatser - är idag mycket stark. På Traena arbetar man därför medvetet med att ta fram alternativa lösningar kring detta. ”*Rural urbanitet*” har på det sättet blivit *ett strategiskt nyckelord* för periferins utveckling som attraktiv livsmiljö för hushåll i olika åldersgrupper. 1)

Som en följd av att kunna uppfylla villkoren för en hållbar utveckling, växer det idag fram en ny syn på städernas och landsbygdens utveckling. Idag framstår mottot ”*ruralisera städerna, urbanisera landsbygden*” som en allmän målsättning i en utveckling mot hållbarhet. För landsbygd och skärgård innebär detta att våra samhällen skall eftersträva att utvecklas med de inslag av urbana kvalitéer –*mångfald av service och kultur samlade i självklara, rumsligt uppfattbara central* - som gör dem mer attraktiva att leva i.

På Traena finns en stark medvetenhet om denna problematik. Att finna en ”*rural urbanism*” ser man som en viktig dimension för att få människor att flytta till eller stanna kvar på Traena. Detta gäller speciellt i ett skärgårdssamhälle där traditionella försörjningssätt förändras som t.ex. yrkesfiskets minskande betydelse. I lokalsamhället måste möjligheterna till lokal försörjning förnyas men lokalsamhället måste attrahera människor som ser urbana kvalitéer i sin livsmiljö som nödvändiga inslag. Kommunens uppgift är fördjupa kunskapen om denna problematik och utveckla nya kvalitéer i sin samhällsform. På Traena bygger man upp dessa kvalitéer efter ett koncept om ”*rural urbanitet*”. Man ser detta som en central, nödvändig strategi för att motivera människor att bo på Traena.

I en konkretiserad tolkning kan strävan efter ”*rural urbanitet*” tolkas som ett sätt att finna former för och planera för en naturlig tillgång till sociala, ideella och kommersiellt baserade *mötesplatser* som centra för ett lokalsamhälles sociala liv och attraktivitet.

På Traena kommer detta till uttryck i det centrum som växer fram i anslutning till hamnen, *ett centrum dit man kan gå för att möta eller se människor*. Alla resor till och från ön startar eller slutar på samma plats, alla som reser från eller till samhället gör det från denna offentliga plats. I anslutning till detta hamnområde ligger offentliga byggnader som affärer, ett café, en restaurang, ett kafferosteri, bastu med samlingslokal, kyrka, museum, folkets hus, turistinformation, evenemangsplats, m.m. I Træna Kommuns Arealplan definieras området som "sentrumområde" där man möjliggör för handel i bostadshus, blandade upplåtelseformer och främjande verksamheter med offentliga funktioner.

Koster – ett samhälle utan centrum

Samhället Koster är två öar skilda åt genom Kostersundet. Genom lokala initiativ och i *FÖP Kosteröarna 1995* beskrevs behovet av en mer fast förbindelse. Lösningen blev Kosterlänken. I samband med planeringen av Naturum hade en placering vid Kosterlänken högsta prioritet. Genom olika "sjabbel" från myndigheternas sida fick denna placering överges till den nuvarande vid Ekenäs Brygga på Sydkoster. Många av de sociala funktioner den tilltänkta placeringen skulle uppfylla omintetgjordes. Men andra kom i stället, framför allt de som gynnar besöksnäringen och Ekenäshamnen som ett centrum för turister.

Idag måste vi ställa frågan hur kan ett uteblivet naturum i sundet kompenseras? Är en förflyttning av t.ex. affären till det läge naturum var ämnat, bli en bra ersättning? Ett sådant läge skulle också medföra att transporterna av mat till affärens nuvarande läge skulle undgås. Affär i anslutning till ett färjeläge förekommer på många öar som Käringön, Gullholmen, m.fl.

På sikt skulle en fast bro - kanske av den typ som förbinder Nyhavn med Christianshavn? – kunna ersätta Kosterlänken. Då kunde passagerarbåtarna under 9 månader av året bara gå till en brygga i sundet. Därifrån kunde passagerarna, som en fortsättning på biljetten, åka minibus till övriga delar av öarna. Till sundet kunde också lokaliseras olika typer av service, verksamhetslokaler, bostäder, etc. Som en följd av en sådan lösning kunde kanske turlistan byggas ut med fler kvällsturer? En liknande ordning finns på Hven.

Under den mest intensiva delen av året skulle emellertid passagerarbåtarna som nu gå till samtliga bryggor.

Med en sådan ordning kan Koster bygga upp *en central hamnmiljö i Kostersundet med ett rikt utbud av service och andra aktiviteter*. *Kostersundet kan utvecklas till ett naturligt och attraktivt centrum*. Alternativt kunde Ekenäs utvecklas som ett sådant centrum med sin redan i förväg etablerade institutioner och det kortaste restiden till Strömstad. Men avståndet till Nordkoster skulle antagligen mentalt hindra en sådan lösning. Eller?

På Koster är behovet av olika typer av mötesplatser stort. Som en del av denna brist är också behovet av fritidsverksamheter för barn och ungdomar stort. Maria Wogenius gav oss en mycket tankeväckande beskrivning på hur hon och hennes man Håkan - för att deras barn skall få tillgång till de fritidsmöjligheter av det slags som finns på fastlandet - kör sina barn i egen båt till Strömstad under höst, vinter och vår! Att det saknas den typ av fritidsmöjligheter på Koster måste på något sätt kompenseras. Det är inte möjligt att tilltänkta nya hus håll skall känna att deras barn, för att få samma goda villkor som om de bodde på fastlandet, skall behöva transportera sina barn till Strömstad - i alla väder!

Det är denna typ av missförhållanden – brist på sociala mötesplatser, fritidsutbud, m.m. och som gör att många barnfamiljer och andra inte lockas bosätta sig på Koster. Att här är vacker natur och stilla räcker inte som argument för att flytta till Koster. *Barnens behov och möjligheter till utveckling genom olika fritidsaktiviteter är en central fråga för barnfamiljer*. När Hven

efter sitt LEA-arbete gick ut med information om fördelarna med att bo på Hven, var slogan "Få en lycklig barndom på Hven" det centrala". I vårt material från sommaren 2018, för att locka folk att bo på Koster, fanns inget av detta.

En central fråga, som på många sätt hänger ihop med de ovanstående, om bristen av ett centrum och meningsfull fritid, är förbindelserna med Strömstad. Det är viktigt, kanske extra viktigt när utbudet av service är så litet större delen av året, att kunna komma till och från Strömstad alla kvällar och extra sent på helgerna. Med goda förbindelser kan behovet av att kunna delta i det fritids- och kulturutbud som finns i Strömstad lösas. Att båten anlöper färre bryggor kan vara ett led i att genomföra detta.

Ett sätt att lösa behovet av kvalitativa fritidsverksamheter för barn på Koster, är emellertid att hitta *lokala* lösningar. Vi har stora resurser med KSK – huset, fotbollsplan och alla de möjligheter havet och naturen erbjuder. Men det behövs frivilliga ledare för dessa verksamheter. 3)

Bostadsfrågan Traena -ett innovativt tänkande

Behovet av bostäder är en strategisk fråga på Traena. Men den ser annorlunda ut än på Koster. Den avgörande skillnaden är marknadspriset på bostäder som är till salu. På dessa nordliga breddgrader, där vattentemperaturen i havet inte överstiger 13 grader Celsius, finns inte på samma sätt som på Koster de ekonomiskt starka köpare som söker ett fritidshus i skärgården. Situationen kännetecknas i stället av att man är försiktig med att satsa sitt kapital i en bostad, som kan bli svår att avyttra om man behöver flytta. Men denna situation ger kommunen en liknande uppgift den vår kommun borde ha på Koster, *:Att tillhanda ett bra urval av hyresbostäder.*

På Traena har kommunen uppfört ett dussintal, attraktiva 1-plans radhuslägenheter om 3 rum och kök. Byggandet *har nominerats till två olika arkitekturpris*. Antalet lägenheter byggdes större än det dåvarande aktuella behovet. Det gav kommunen möjligheten att låta hus håll, som ville pröva att bo på Traena, få möjlighet att "provbo" gratis i 1-3 månader. Det gav potentiella hyresgäster/tillflyttare möjligheter få en inblick i vad ett liv på Traena kunde innebära. I dag är alla lägenheter uthyrda.

Kommunen har fått ca 300 ansökningar om detta sedan starten i juni 2015. Och programmet med tillfälliga öbor fortsätter. Läs mer på www.airtraena.wordpress.com

Koster – ett skriande behov

På Koster har vi, teoretiskt sett *bättre förutsättningar att bygga attraktiva hyresbostäder* än på Traena. Under de senare åren har vi diskuterat idéer om ungdomsbostäder i sjöbodsform, hyreslägenheter byggda som små, friliggande markbostäder med odlingslotter, hyresbostäder med båtplats, flyktingbostäder, etc. I samband med LEA-projektet har kommunen lovat bygga 10 stycken 1-rumslägenheter med kök. Men lägenheter för familjer är inte planerade trots att översiktsplanen beskriver ett behov av ca 150 lägenheter innan mitten på 20-talet *Ingen av dessa är ännu planerade, varken var de skall ligga eller hur de skall planeras och utformas för att bli "grymt attraktiva"*. Ej heller har kommunen tagit chansen att bygga flyktingbostäder.

Varför? Vad döljer sig bakom ett sådant negativt beteende, i strid med kommunens *i FÖP Kosteröarna 2009* antagna plan om ca 80 - 120 nya lägenheter (idag ca 150 !) fram till mit-

ten 2020-talet? Vad kommer ändra en sådan hållning hos kommunen? Inte ens i den långsiktiga, kommunala bostadsplaneringen fram till 2030 finns det avsett nya bostäder på Koster.

Enligt vår mening *måste vi lokalt själva ta ett initiativ* för att mer eller mindre "omedelbart" börja planera nya bostäder. Visa var vi anser att de skall byggas, föreslå bostadstyper, etc. Placeringen av nya bostäder bör då förslagsvis ses i perspektiv av en öka "rural urbanitet", en problematik vi beskrivit ovan.

Vi bör också, mot bakgrund av den erfarenhet vi har av kommunens bostadsbyggande, diskutera behovet av *ett lokalt bostadsföretag*. Vårt utvecklingsbolag, "Kosters Framtid", borde kunna ta sig an en sådan uppgift. Den innebär primärt att förhandla om att på ett villkorat sätt få disponera kommunal mark, då främst genom att enbart bygga hyresbostäder med hyresrätt eller med kooperativ hyresrätt.

Skolfrågan

Traena - en lokal grundskola med alla klasser samt simhall

Som egen kommun har Traena en lokal skola med förskola och alla klasser upp till 10:e. Det innebär att alla barn som växer upp på Traena kan genomföra hela sin obligatoriska skolgång på hemön. I anslutning till skolan finns en simhall, gym och en stor idrottshall. Detta har en starkt identitetsskapande effekt. Andra kommunala funktioner som finns är "helsesystem" (motsvarande skolsköterska), läkare (som varit densamma i 15 år) och inpendlande tjänster som fysioterapeut, tandläkare och veterinärer. Det betyder att barnen ser Traena som *ett fullständigt samhälle*. Detta är mycket viktigt! Inte ett samhälle man måste flytta ifrån för att få ett fullvärdigt liv för sig själv och sin familj.

Koster- hot om nedläggning

På Koster fanns så sent som på 70-talet en grundskola med alla obligatoriska klasser. I takt med det forna samhällets avveckling med bl.a. mindre barnkullar, har kommunen dragit in först högstadiet, sedan mellanstadiet. Praktiskt betyder det att barn och ungdomar som går i dessa klasser varje dag pendlar till Strömstad med passagerarbåten. Det ger långa skoldagar men också en grundläggande upplevelse av att Koster inte är ett fullgott samhälle. All samlad svensk erfarenhet visar betydelsen av att det finns en skola på öar utan fast landförbindelse.

Med den utveckling som finns på Koster sjunker barnantalet i princip år från år. En följd av detta kan bli att även grundskolan hotas och daghemsverksamheten. Någon lösning på detta har inte proklamerats från kommunen. Utan en skola riskerar Koster ytterligare avfolkning.

Med möjligheten att utveckla ett nära samarbete med naturum har vi på Koster emellertid stora möjligheter att kunna utveckla skolan. När möjligheterna uppstår att det finns någon typ av vandrarhemsverksamhet på Koster kan barn och ungdomar från andra delar av Skandinavien komma på internatläger för marina eller botaniska studier. Kosterbarnen kan bli deras värdar.

4) För några år sedan prövades detta med barn från Anholt Skole. De danska barnen bodde hemma hos kosterbarnen, gick med skolan, åt i bespisningen, etc. Det blev en positiv erfarenhet värd att utveckla. Det betyder, sett från ett kommunalt perspektiv, att skolan på Koster blir mer än en vanlig skola. Den blir ett slags "centrum" för barn i grundskolor utanför Koster

att få möjligheten att kunna komma hit och ta del av den breda kunskap som finns bland barnen och i naturum om i havet.

En som vi tror viktig förutsättning för detta är att vi kan finna tillbaka till en skolform där kostbarnen genomför *hela sin grundutbildning på Koster*. Den pedagogiska formen på Anholt kan inspirera till att vi startar en friskola med en liknande inriktning. Detta kräver ett noggrant förankringsarbete bland föräldrar till skolbarn. 3)

Kultur som utvecklingsfaktor

Traena – en medveten satsning på kultur

Kommunen arbetar mycket medvetet på att skapa och sprida en bild av Traena som en plats där det sker en hållbar och föredömlig utveckling. *Här byggs det nya hållbara samhället*. Traena skall också framstå som en plats där det händer mycket, att man är ett slags centrum *ett nytt sätt att skapa urbanitet och internationalism*. Detta gör man på olika sätt, bl.a. genom flera årliga festivaler där ö-gruppens unika livsbetingelser lyfts fram. Kommunen se *olika uttryck för kulturliv som en stark potential för utveckling*. Ett projekt, som man beskriver som *"artists + business + chefs in residence"* (OBS detta är samma som ovan nämnda provbo) ledde till att man hittills genomfört ca 30 projekt inom just utvecklingsområdet kulturliv, entreprenörskap och lokal utveckling.

Ett speciellt uttryck för satsningen på fysisk miljö är kommunens samarbete med belysningsfirman Osram. Traena ligger i en del av Norge där vintermörkret med sina få soltimmar leder till att utomhusvistelsen inte är lika hög som på sommaren., Belysningsföretaget *Osram*, har svarat på detta genom att vilja jobba med medborgardialoger och utveckling av belysning av platser som betyder något för öborna. Detta för att lysa upp i en mörk tid, men också för att främja mer aktivitet och skapa *rumslighet, trygghet och bättre folkhälsa*. Osrams mål var delvis att lära sig mer om hur man kan jobba med dialoger och medborgarinvolvering i dessa processer, dels att testa ny armatur och teknik som inte blivit testad förut. Projektet har pågått i 1,5 år och kunskapsutbytet har stärkt kommunen, ökat medvetenheten om belysning hos lokalbefolkningen och gett Osram värdefulla tester och ett slags "show room" för framtida projekt/kunder. Projektet blev nominerat till Årets Ljuspris 2018.

Under hela året har man en öppen biograf, ett fungerande, högkvalitativt kafferosteri, bastu, simhall, m.fl. offentliga tillbud.

Musikfestival

2003 startade en stor, fyra dagar lång musikfestival. Dess scen är en ofantligt stor naturlig grotta på ön, *Sanna*. Programmet spänner över 4 dygn. Det är sommar och Traenas belägenhet vid Polcirkeln gör att det är ljust hela dygnet. Folk kommer från vida omkring. Sommarnattens ljus och musiken gör upplevelsen magisk. Festivalen har blivit en succé. Den har samtidigt blivit en angelägenhet för en stor del av befolkningen som involveras i dess planering och genomförande.

Om man vill läsa om festivalen, om Traena, dess kultur och mattraditioner och försöka förstå den bild kommunen vill förknippa med livet på Traena, är Stefan Sundströms kokbok, *"Stefans lilla blå"*, en utmärkt introduktion.

”Ta Træna med Storm”

För några år sedan startade ”Ta Træna med Storm”, en vinterfestival med olika arrangemang. Klädsel ”en varm överlevnadsdräkt”, viktigt att ha då de flesta måltider sker ute eller i ouppvärmade rum! www.tenktraena.no/vinterfest

Festivalen har blivit en succé! De olika arrangemangen, med tyngdpunkt i utvecklingsfrågor som rör havs- och kustkultur, genomför man med olika festligheter där måltider gjorda på lokal mat är tyngdpunkten. Erfarenheterna från seminarierna försöker man omsätta i kreativa idéer på Traena. Flera av satsningarna som skett de senaste åren på Træna visas fram och används under vintersamlingen. Olika ösamarbeten får också plats i detta arrangemang, såsom samarbetet med öarna Røst och Vega som på olika sätt jobbar med egen lokal, utveckling i en lite liknande tappning som Træna.

Festivalen får en innehållsmässig bredd, genom att den förmedlar ett kreativt nytänkande. Här kan människor från andra öar ta del av erfarenheter från andra platser. Hur man t.ex. längst nordost i Nordnorge, i det forna fiskeindustrisamhället Vardø, har byggt *små, glasade fågelskådarhus* för observation av havsfåglar. Ornitologer från hela världen har kommit hit! Det forna samhällets nedgång har vänt till utveckling och förnyelse! På en annan ögrupp har man byggt små *meditationshus* i extremt vackra lägen. Ett tredje exempel visar hur besöksnäringen kunnat stärkas genom att ta tillvara *en fyrplats speciella atmosfär* för boende, möten och rekreation. Traena ingår också som en av flera öar i det stora konstprojektet Nordland Skulpturlandskap. Dess målsättning har varit att aktivera Nordlands olika landskap genom att placera skulpturer i det vilda kustlandskapet.

Sammantaget med andra arrangemang innebär det att nyfikenhet för Traena som destination för besök, påtagligt har ökat **året om** Utifrån denna erfarenhet bygger kommunen medvetet upp en bild av Traena som skall förmedla en bild av *centralitet i kulturlivet och en plats där en ny, hållbar livsstil växer fram*. Man vill, som Moa Björnson uttryckte det, ”*rama in möjligheterna, inte svaren*”.

Koster- många förutsättningar

Koster har ett rykte som en plats som lockat många konstnärer, speciellt med tyngdpunkten i måleri. Här finns alla de praktiska och kulturella förutsättningar för utveckling som Traena har. Den avgörande skillnaden är att vi inte lärt oss att ta hand om dem. Vi har heller ingen egen, administrativ ”resurs” för att bistå personer som vill ta sig an sådana uppgifter. Är ett individualistiskt präglat förhållningssätt bland oss öbor och våra företagare, dvs. en svårighet att hitta nya samarbetsformer, orsaken till att vi inte utnyttjar de resurser vi har för denna typ av utåtriktad konstnärlig verksamhet? Är den återuppståndna kammarmusikfestivalen på Nordkoster ett undantag eller början på något nytt? Låt oss hoppas på det sistnämnda!

Vi fick genom externt ekonomiskt stöd möjligheterna att starta *Kosters Skulpturpark* men har haft bristande personella förutsättningarna att behålla och utveckla detta initiativ. Skulpturparken ligger ”på is” men väntar på att någon med ett intresse och kunskap om konst tar sig an en fortsättning.

Vi har ett nästan internationellt känt varumärke i Kosterbåten. Men ingenstans på ön kan man se denna vackra och sjödugliga båt – ej heller andra av våra traditionella båttyper. Men det finns två fina exemplar av Kosterbåten, båda rustade och ägda av Anders Andersson i Kyrkosund. Båda står på land.

Kanske har vi bland de bofasta och de fritidsboende en stor dold, grupp av personer som på olika sätt skulle kunna bli resurspersoner för att utveckla den typ av kulturellt inriktade verksamheter Traena ser som en central utvecklingsfaktor. Hur finner vi och kan ta tillvara dessa personer?

På Koster har vi genom nationalparksbildningen fått *naturum* med sin biograf och sitt utställningsrum. Lokalen lämpar sig också för musikarrangemang. När programmet skrevs för *naturum* var just avsikten att *naturum* skulle användas även för arrangemang som film och musik. *Naturum* kan utvecklas och bli en stor förstärkning av Koster som en plats för olika kulturaktiviteter –**året om!!**

Genom nationalparksbildningen har vi också fått en möjlighet att komma med förslag till att ta tillvara den resurs som Ursholmens fyrplats utgör. I ett koncept för Kosters kulturliv kan fyrplatsen med sin extra stora attraktionskraft och särskilda magi få en särskild plats. Den är i statens ägo, förvaltas av den lokala nationalparksförvaltningen men användes mycket lite i förhållande till alla de olika möjligheter den rymmer. Tankar och idéer som lanserades i samband med utredningen om fyrplatsens framtid, där Kosters Företagarförening var projektägare, har aldrig fått något gensvar.

Kulturminnesvård som utvecklingsstrategi

Att staten i samband med den s.k. riksplaneringen på 70-talet förklarade stora delar av Koster som ett riksintresse för kulturminnesvården, har aldrig lett till ett genomarbetat program som realiserats. Kan orsaken till detta ses som ett resultat av att vi saknar den administrativa resurs som en fungerande lokal, administration kunde utgöra? Biologen och nordkosterbon Lars-Ove Loo arbetar emellertid att med statens hjälp planera och genomföra ett program för hur riksintresset skall förverkligas. *Ett till förhållandevis stora delar återställt kulturlandskap kan bli en stor, positiv utvecklingsfaktor!*⁵⁾

Utöver att hålla Koster öppet året runt kan en utveckling av besöksnäringen ge de förutsättningar som på ett märkbart sätt kan *öka de lokala möjligheterna till försörjning. Och samhällets tillväxt.*

Slutord

För att skapa ett hållbart Koster behövs en **konkret vision**. Tillsammans kan vi utveckla och ta fram realistiska förutsättningarna för verksamheter som kan locka nya invånare. Utvecklingsbolaget "*Kosters Framtid*" kan härvidlag få en stor betydelse. Men det framstår ändå, vilket nämndes tidigare, som en realistisk nödvändighet att Kosternämnden ges ett uppdrag av kommunen att finna lösningar för många av de problem som måste eller bör lösas samtidigt som den tar tag i de goda utvecklingsmöjligheter vi har *en administrativ resurs av den typ vi skisserat i "Den första samhällsnivån" framstår i det perspektivet som en realistisk, nästan nödvändig lösning*

Vad är alternativet? Något måste göras om vi inte skall invänta den utveckling många andra öar i Sverige och på kontinenten upplever. *Avfolkning av öarna som hållbara helårssamhällen.* På sommaren lever dessa öar upp när turisterna och sommarföretagarna kommer. Under höst, vinter och vår lever öarna vidare men nu som trevliga helårssamhällen för pensionärer. Är det den utveckling vi och kommunen sitter och väntar på?

En sådan utveckling är inte en "katastrof" men en stor förlust för ett samhälle som har en så stor utvecklingspotential för hållbarhet som Kosteröarna. Kanske kan vi lära av Traena.

1)

Här kan vi, för den intresserade läsaren, göra en utveckling.

Urbana samhällen, städer, har alltsedan jordbruket etablerades som försörjningsform, funnits i de flesta kulturer. *Stad och land* har traditionellt kännetecknats som *en* kultur, två sidor av en gemensam kultur men geografiskt åtskilda och med olika uppgifter. På landsbygden försiggick produktionen av mat, i städerna samlades administration, handel, etc. Det uteslöt inte att invånarna i de flesta svenska städerna bedrev en viss form av jordbruk utanför stadsgränserna. När staten övertog ansvaret från kyrkan och införde en ny världslig organisation i former som stad, kommun, köping, municipalsamhälle började också åtskillnaden mellan landsbygdens mindre centralorter och de större städerna bli allt större. Centraliseringen och koncentrationen av all offentlig verksamhet är ett uttryck för detta liksom det resultat olika kommunreformer medfört. Urbanitetsbegreppet har vidgats samtidigt som landsbygdssamhällellenas urbana kvalitéer reducerats eller helt försvunnit. På motsvarande sätt har städernas rurala inslag mer eller mindre helt försvunnit.

2)

Men idag kan vi notera att behovet av en utveckling är påtaglig. I kölvattnet på den diskussion som finns om kriterierna för hållbarhet växer det fram en ny syn på utveckling. Slagord som "*urbanisera landsbygden och ruralisera städerna*" har fått ett nytt innehåll. Detta synsätt praktiserades tidigt i trädgårdsstaden, en idé från mitten på 1800-talet, bl.a. genomförd av engelsmannen Ebenezer Howards i *Welwyn Garden City*, en förort till London. "*Green Belt*" i Havanna tillkom under Castroregimen och byggde på en liknande idé om stadens ruralisering, men på ett annat sätt än Howards. När liknande idéer skulle implementeras i tyskt stadsbyggande blev kolonirörelsen den möjlighet man kunde realisera. Den byggde emellertid i sin tur på filantropiska tankar hos engelska industrikapitalister om hur arbetarna själva kunde bidra till sin egen försörjning. För den som vill fördjupa sig i denna problematik rekommenderas kortfilmen "*Cities for people*" av arkitekten Jan Gehl. Den beskriver hur grundläggande kunskaper om människors psykologiska och behov och beteendemönster kan ligga grund för stadsplanering.

3)

På danska Anholt har barnföräldrar och andra intresserade bildat föreningen "*Anholts Börn*". Den har tagit ett ansvar för att barnens behov och längtan till att kunna delta i vissa aktiviteter kan lösas lokalt. Föreningen har skaffat olika redskap men också ridhästar. Man använder också naturen på olika sätt. På vintern åker vuxna öbor med barnen på skidsemester i Sverige, i september står kanotsemester i de småländska insjöar högt på önskelistan. Som en självklarhet samarbetar man med den skolan.

4)

Med erfarenhet från hur man löst liknande problem på andra öar, borde kommunen och representanter för den bofasta befolkningen söka hitta lösningar som inte följer den vanliga ordningen för hur grundskoleutbildningen skall se ut. På Utö med en befolkning inte mycket större än Koster, har befolkningen skapat en grundskola med alla obligatoriska klasser. Hur har detta kunnat genomföras? På andra öar inom EU finns skolformer som utgår från det unika på platsen och att man *den lokala skolan till en förebild för en platsrelaterad typ av undervisning*. Aranmore på Irland och Anholt i Danmark är exempel på detta.

Aranmore

På Aranmore har skolan kombinerats med utrustning som gör att skolan kan ta emot elever från andra delar av landet. De senare kan komma ut för att bo och tillsammans med skolans elever bedriva någon form av platsrelaterad undervisning. Det har medfört en ökad status inte bara för skolan utan för hela samhället.

Anholt

På Anholt har det lilla antalet barn medfört en "klasslös" skola. Det innebär i praktiken att en stor del av undervisningen sker i ämnesinriktade "*verksteder*" barnen valt att arbeta i. Det betyder att lite yngre och lite äldre barn tillsammans gå arbeta i en "verksted" var man lär sig engelska, biologi eller annat ämne. Det betyder också att de äldre barnen kan komma i situationer där de själva skall lära ut av sina förvärvade kunskaper. Det senare att de kommer i en situation där man erfarenhetsmässigt brukar säga att "när man lär ut lär man sig ett stoff till 90%, när man är elev till ca 10 – 20%" Erfarenheterna av denna typ av undervisning är mycket goda där en viktig bieffekt är att barnen lär sig ta hänsyn och samarbeta i åldersöverskridande grupper.

5)

Erfarenheter från t.ex. Bråbygden visar dels hur detta kan genomföras, dels vad resultatet av bygdens restaurering medfört i form av ökad attraktivitet för turism och bosättning (se "*Byn där vinden vände.*")

6)

Vi har "*Swim and Run*", och "*Makrillracet*". Men vi saknar publika arrangemang utanför sommarsäsongen som kan visa Koster som ett attraktivt helårssamhälle att bo i, en kustkultur som lever utanför den traditionella turistsäsongen och där besökare erbjuds att bo privat eller i offentlig miljö, äta god, maritimt präglad mat speciell för regionen, komma ut i naturen, bada bastu i olika miljöer, etc. Vi har många, mycket speciella förutsättningar för att fira högtidsdagar som bröllop, födelsedagar, etc. De lokala, exklusiva möjligheterna inklusive Ursholmens fyrplats är många!